

РЕКОДИФІКАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

RECODIFICATION OF CIVIL LEGISLATION

Зеленська І.В., студентка II курсу юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет

Гресь Н.М., д.філос.,
доцент кафедри приватного та соціального права
Сумський національний аграрний університет

Стаття присвячена аналізу процесу рекодифікації як важливого етапу модернізації правової системи України. Автор розглядає необхідність приведення цивільного законодавства у відповідність до нових економічних і соціальних реалій XXI століття. Особлива увага приділяється питанням захисту персональних даних, електронної комерції та врегулювання інтелектуальної власності. Автор підкреслює, що чинна правова база не повністю відповідає потребам цифрової економіки, тому оновлення законодавчих норм є важливим кроком до гармонізації національного права з міжнародними стандартами.

У статті детально розглядаються основні напрямки рекодифікації. Серед них – вдосконалення інституту особистих немайнових прав, важливих в умовах електронної взаємодії та використання інформаційних технологій. Крім того, аналізується розширення обсягу речових прав та створення нових договірних конструкцій, які дозволять учасникам цивільно-правових відносин ефективніше реалізовувати свої права та обов'язки. Особлива увага приділяється спрощенню правочинів, пов'язаних з електронними підписами, електронними доказами, а також угодами, укладеними на цифрових платформах.

Автор наголошує на необхідності глибшої інтеграції норм міжнародного приватного права, що дозволить українському законодавству стати більш відкритим до зовнішніх економічних і юридичних взаємодій. Це сприятиме зміцненню позицій України на міжнародній арені та спрощенню механізмів вирішення міжнародних цивільно-правових спорів. Важливою складовою є участь широкої громадськості та експертного середовища, оскільки прозорість процесу рекодифікації є запорукою її успіху.

На думку автора, процес рекодифікації є не лише технічним оновленням норм, але й важливим кроком до створення справедливої та ефективною правової системи, яка відповідатиме сучасним викликам і потребам суспільства. Рекодифікація дозволить краще захистити права громадян і підприємств, а також сприятиме розвитку правової системи України на основі міжнародного досвіду.

Ключові слова: рекодифікація, цивільне законодавство, модернізація, приватне право, права людини, договірні конструкції, електронна комерція, інтелектуальна власність, глобалізація, цифровізація.

The article is devoted to the analysis of the recodification process as an important stage in the modernization of Ukraine's legal system. The author examines the necessity of bringing civil legislation in line with the new economic and social realities of the 21st century. Particular attention is given to issues such as data protection, e-commerce, and intellectual property regulation. The author emphasizes that the current legal framework does not fully meet the needs of the digital economy, making the updating of legal norms a crucial step toward harmonizing national law with international standards.

The article provides a detailed overview of the main directions of recodification. Among them are the improvement of personal non-property rights, which are especially important in the context of electronic interaction and the use of information technologies. Additionally, the expansion of property rights and the creation of new contractual frameworks, allowing participants in civil legal relations to more effectively realize their rights and obligations, are analyzed. Special attention is paid to the simplification of transactions related to electronic signatures, electronic evidence, and agreements concluded on digital platforms.

The author highlights the need for deeper integration of international private law norms, which would make Ukrainian legislation more open to external economic and legal interactions. This would strengthen Ukraine's position on the international stage and simplify the mechanisms for resolving international civil disputes. A key component is the involvement of the public and the expert community, as the transparency of the recodification process is crucial to its success.

In the author's view, the recodification process is not just a technical update of the norms but an important step towards creating a fair and effective legal system that meets the modern challenges and needs of society. Recodification will provide better protection of the rights of citizens and businesses and contribute to the development of Ukraine's legal system based on international experience.

Key words: recodification, civil legislation, modernization, private law, human rights, contractual constructs, e-commerce, intellectual property, globalization, digitalization.

Постановка проблеми. У сучасному світі, що швидко змінюється, важливість адаптації правового регулювання до нових соціально-економічних реалій стає все більш очевидною. Оновлення базового нормативно-правового акту, що регулює цивільні правовідносини – Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) є предметом активного обговорення українськими науковцями протягом останнього десятиліття. Це зумовлено не лише необхідністю врахування новітніх тенденцій у суспільстві, таких як розвиток цифрової економіки, електронної комерції та змін у сфері захисту прав споживачів, але й потребою гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами.

В умовах глобалізації та інтеграції України в європейський правовий простір важливо адаптувати цивільні норми до вимог ЄС, що дозволить забезпечити належний рівень правового захисту для громадян і бізнесу. Окрім цього, оновлення Цивільного кодексу має враховувати інтереси всіх учасників цивільних відносин, включаючи

державу, що стане запорукою стабільності та ефективності правової системи. Таким чином, процес рекодифікації є важливим кроком для підвищення правової визначеності, усунення прогалин у законодавстві та забезпечення справедливого регулювання цивільних правовідносин в Україні.

Метою дослідження є аналіз актуальних проблем, що виникають у сфері цивільного законодавства України, зокрема, в контексті необхідності рекодифікації Цивільного кодексу України.

Стан опрацювання проблематики. Кодифікації (а тим більше – рекодифікації) супроводжувалися дискусіями, які в останні роки набули особливої актуальності в Україні. Огляд сучасних публікацій свідчить про зростаючу зацікавленість науковців у питаннях модернізації цивільного законодавства, зокрема, Цивільного кодексу України.

Науковці активно обговорюють необхідність адаптації правової системи до сучасних соціально-економічних

умов та європейських стандартів. Водночас, існують різні підходи до вирішення проблем, пов'язаних з рекодифікацією, що підкреслює важливість подальших досліджень та обговорень у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. З огляду на динамічні зміни в соціальному, економічному та технологічному середовищі, стає зрозумілою необхідність постійного розвитку правової системи. У цьому контексті рекодифікація розглядається як процес, що дозволяє не лише оновити існуючі правові норми, але й вдосконалити їх структуру та зміст для забезпечення ефективного правового регулювання. Важливість цього процесу підкреслюється багатьма дослідниками, які вказують на необхідність адаптації законодавства до нових умов і викликів, що постають перед суспільством.

Так, французький дослідник Ж. Рівєро висловлює позицію, що рекодифікація має звільнити відповідне законодавство від недостовірності та від домінування деталей. Метою рекодифікації є пошук слабких сторін кодифікації шляхом ще більшої кодифікації та забезпечення стабільності і впевненості, які очікуються від права. В цьому контексті важливо враховувати, що недостатня чіткість і надмірна деталізація можуть призводити до правових колізій і невизначеності, які заважають ефективному функціонуванню правової системи [1].

Хосе Антоніо Барренечеа, перуанський юрист, зазначає, що рекодифікація починається, коли кодекс або ряд кодексів стає схожим на вузку сукню, що розповзається по швах. Ця метафора влучно ілюструє потребу в оновленні та структурній перебудові правових норм, які з часом можуть втратити свою адекватність і відповідність реаліям життя. Тому процес рекодифікації не лише необхідний, але й є критично важливим для забезпечення правової визначеності, стабільності та довіри громадян до правової системи [2].

Р. Кабріак стверджував, що рекодифікація завжди означає щось відмінне від кодифікації, оскільки будь-яка рекодифікація може реалізуватися тільки відповідно до чинного кодексу, що, у свою чергу, породжує певні труднощі в психологічному та технічному порядку. Перший тип труднощів рекодифікації пов'язується із базовою проблемою кодифікації – нестачею сильної політичної волі. Крім того, є така особливість цього процесу, як символічний зміст, що набув кодекс, який необхідно змінити. Таким чином, відзначено важливу символічну роль французького цивільного кодексу, який спричинив застій цивільного права того часу у Франції. І ця данина символізму слугувала причиною категоричного відмови більшості фахівців від ідеї повного перегляду Кодексу в добу свого сторіччя.

Вважаємо за необхідне врахувати думки українських науковців щодо рекодифікації законодавства. Так, А. С. Довгерт зазначає, що рекодифікація цивільного законодавства має сприяти подальшій трансформації суспільства та розвитку ринкової економічної системи. Вчений підкреслює важливість уніфікації та гармонізації приватноправового регулювання у різних сферах правовідносин, що мало місце в останні роки у більшості європейських країн [3, с. 27].

На думку Є. О. Харитоновна та О. І. Харитоновної, основною метою рекодифікації цивільного законодавства є не просто внесення окремих змін до Цивільного кодексу України, а поступовий перехід від нормативістського типу праворозуміння до європейського концепту права. Такий підхід пояснюється насамперед соціальною цінністю права та значенням, яке воно відіграє у житті людини й суспільства. Водночас неможливо не зауважити, що правова система є конкретним проявом рівня розвитку держави та суспільства на певному етапі, елементом свідомості та ментальності [4, с. 6–10].

Аналогічні причини рекодифікації закріплені і в законодавстві. Так, відповідно до Положення про робочу групу

щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 650 від 17 липня 2019 р., основними завданнями робочої групи є:

1) проведення комплексного аналізу існуючого цивільного законодавства України та визначення сфер приватноправових відносин, які потребують приведення у відповідність із світовими тенденціями розвитку приватного права;

2) вивчення досвіду європейських країн щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України;

3) підготовка пропозицій щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України.

Задля розв'язання покладених на неї завдань робоча група проводить аналіз стану справ у сфері приватноправового регулювання, здійснює пошук найоптимальніших правових норм, а саме європейських та універсальних міжнародних документів для врегулювання необхідних сфер приватноправових відносин в Україні, бере участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції, подає Кабінетові Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи пропозиції (п. п. 3, 4 Положення) [5].

Водночас слід зазначити, що закладена у ЦК України 2003 р. концепція, згідно з якою основою цивільно-правового регулювання є юридична рівність, майнова та організаційна автономія учасників цивільних правовідносин, вільне волевиявлення і самостійність майнової відповідальності, свобода договору та її пріоритет порівняно з нормативним регулюванням відносин, довела свою ефективність, у зв'язку з чим не підлягає змінам.

Насамперед, значні зміни визначені у Книзі першій, яка регулює загальні положення Цивільного кодексу України. Було запропоновано скасувати Господарський кодекс України, оскільки він не відповідає вимогам, що регулюють підприємницькі відносини, які за своєю природою є приватноправовими. Також висловлено пропозицію щодо розширення переліку об'єктів цивільних прав у зв'язку з розвитком цивільного обороту та появою нових об'єктів, яких не було під час створення Цивільного кодексу України. Окремо розглядалося питання строків позовної давності, зокрема, можливість повернення триваліших строків для нікчемних правочинів. Оновлений Цивільний кодекс повинен також враховувати сучасні тенденції цифрової економіки, забезпечуючи правове регулювання у сферах електронної комерції, смартконтрактів, веббанкінгу.

Зміни стосувались і Книги другої Цивільного кодексу України, яка регулює особисті немайнові права. Основна увага була приділена розширенню кола суб'єктів та уточненню особистих немайнових прав, що дозволить ефективніше захищати інтереси громадян. Зокрема, було запропоновано розширити права, пов'язані з безпекою фізичних осіб, а також посилити захист приватності та персональних даних. Важливим кроком стало бажання імплементувати окремі положення Загального регламенту про захист даних (GDPR), який діє в Європі, для гармонізації українського законодавства із сучасними міжнародними стандартами [6, с. 42–43].

Оновлення Книги третьої «Речове право» Цивільного кодексу України передбачає запровадження нових підходів, що враховують досвід вітчизняних і зарубіжних кодифікацій, а також розширення переліку питань, пов'язаних із «речовим» правом. Зокрема, до існуючих видів прав на чуже майно – таких як сервітут, емфітевзис та суперфіцій – пропонується додати нові обмежені речові права: узуфрукт, речові обтяження нерухомості, переважне право купівлі земельних ділянок, а також речове право очікування.

Книга четверта, яка регулює право інтелектуальної власності, також зазнає значних змін. Інтелектуальна

власність є унікальним об'єктом, що максимально інтернаціоналізований, оскільки сьогодні створений у будь-якій точці світу інтелектуальний продукт може миттєво використовуватися глобально. Відповідно, підходи до регулювання окремих об'єктів інтелектуальної власності повинні бути переглянуті, зважаючи на їх збільшення і нові способи трактування у світовій практиці [7, с. 30].

Книга п'ята Цивільного кодексу України, яка регулює зобов'язальне право, також зазнає суттєвих змін. Йдеться про імплементацію нових договірних конструкцій, які відсутні у чинному кодексі, але вже добре себе зарекомендували в цивільних кодексах інших країн. Також є необхідність розглянути можливість виключення певних інститутів зобов'язального права, що залишилися з часів адміністративно-командної економіки і вже не відповідають сучасним реаліям.

Зміни не оминають і Книгу шосту «Спадкове право», яка потребує впровадження новацій, перевірених на практиці в розвинених країнах. Оновлення в цій сфері спрямовані на підвищення ефективності спадкового процесу, зокрема щодо розширення можливостей для спадкоємців, удосконалення механізмів управління спадковим майном та врегулювання правових відносин між учасниками спадкових спорів. Такі нововведення покликані забезпечити більшу справедливість та прозорість у вирішенні питань спадщини, що відповідає сучасним міжнародним стандартам.

Нарешті, особливу увагу слід звернути на питання щодо включення до Цивільного кодексу України поло-

жень, пов'язаних із міжнародним приватним та сімейним правом, що дозволяє забезпечити гармонізацію українського законодавства із сучасними глобальними тенденціями та ефективніше реагувати на правові виклики, пов'язані з транснаціональними правовідносинами. Така адаптація сприятиме належному врегулюванню питань, що стосуються міжнародних шлюбів, спадкових відносин із закордонним елементом, а також вирішення спорів за участі іноземних суб'єктів, що посилить правову систему України на світовій арені [8].

Висновки. Рекодифікація цивільного законодавства України є об'єктивною необхідністю для якісного розвитку системи приватного права України. Вона спрямована на усунення застарілих норм, гармонізацію законодавства з європейськими стандартами та адаптацію до сучасних викликів, таких як цифровізація та глобалізація. Цей процес дозволяє створити більш гнучку та ефективну правову базу, яка відповідає потребам сучасного суспільства та сприяє підвищенню правової визначеності і довіри до правової системи.

Водночас, рекодифікація сприяє підвищенню прозорості та доступності правових норм для громадян, що є ключовим для забезпечення правової визначеності. Важливо, щоб цей процес був відкритим та інклюзивним, залучаючи до обговорення широке коло експертів, науковців та представників громадянського суспільства. Таким чином, рекодифікація цивільного законодавства України є важливим кроком на шляху до створення сучасної, ефективною та справедливою правовою системою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Valdivia J. M. Évolution de la codification depuis le XIXe siècle. URL: https://www.senat.fr/colloques/colloque_%20codification/%20colloque_codification10.html
2. Ramos C. Historia del derecho civil peruano. Siglos XIX y XX. T. II. La codificación del siglo XIX: Los códigos de la Confederación y el Código Civil de 1852. – Lima (Perù): Pontificia Universidad Católica del Perú, 2001.
3. Довгерт А. С. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. *Право України*. 2019. № 1. С. 27–41.
4. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Рекодифікації цивільного законодавства в контексті інтеграції України у правовий простір ЄС. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. С. 6–10.
5. Про затвердження Положення про робочу групу щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України: постанова Кабінету Міністрів України № 650 від 17 липня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2019-%D0%BF>
6. Кузнецова Н. С. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с.
7. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
8. Основні напрями оновлення Цивільного кодексу України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/204249.html>